Taraqqiyot spektri
ILMIY JURNALI
Vol 2 № 6 2026

UDK: 378.013

BO‘LAJAK PEDAGOG-QIZLARNING KASBIY-DIDAKTIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Kattayeva Mohunur Ibrohim qizi
Xalqaro innovatsion universiteti 5-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida bo‘lajak ayol pedagoglarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirish muammosi tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik komponentlar va mezonlar ishlab chiqildi. Oliy ta’lim muassasalari talaba-qizlari o‘rtasida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijalari Spirmen rangli korrelatsiya koeffitsiyenti yordamida matematik-statistik tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida tizimli yondashuv asosida taklif etilgan didaktik modelning samaradorligi isbotlandi.

Tayanch so‘zlar: bo‘lajak pedagog-qizlar, kasbiy-didaktik kompetensiya, oliy ta’lim, komponentli model, Spirmen korrelatsiyasi, pedagogik diagnostika.

Аннотация: В данной статье исследована проблема развития профессионально-дидактической компетенции будущих педагогов-женщин в системе высшего образования. В ходе исследования были разработаны педагогические компоненты и критерии, служащие повышению профессиональной подготовки будущих учителей-девушек. Результаты опытно-экспериментальной работы, проведенной среди студенток высших учебных заведений, подверглись математико-статистическому анализу с помощью коэффициента ранговой корреляции Спирмена. В результате исследования доказана эффективность предложенной дидактической модели на основе системного подхода.

Taraqqiyot spektri

Ключевые слова: будущие педагоги-девушки, профессионально-дидактическая компетенция, высшее образование, компонентная модель, корреляция Спирмена, педагогическая диагностика.

Abstract: This article investigates the problem of developing the professional-didactic competence of future female teachers in the higher education system. During the research, pedagogical components and criteria serving to improve the professional training of future female teachers were developed. The results of the experimental work conducted among female students of higher education institutions were analyzed mathematically and statistically using Spearman's rank correlation coefficient. As a result of the research, the effectiveness of the proposed didactic model based on a systematic approach was proved.

Keywords: future female teachers, professional-didactic competence, higher education, component model, Spearman correlation, pedagogical diagnostics.

Tadqiqotning dolzarbligi. Zamonaviy dunyoda oliy pedagogik ta’lim tizimini modernizatsiya qilish jarayoni bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy sifatlari va kompetensiyalarini yangi bosqichga ko‘tarishni talab etmoqda. O‘zbekiston Respublikasida xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy va ilmiy-pedagogik faolligini oshirish, ularning intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri etib belgilangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi PF-60-sonli Farmoni, «Oila va xotin-qizlarni tizimli qo‘llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-87-sonli Farmonida xotin-qizlarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, ularning ilmiy va professional salohiyatini oshirish davlat siyosatining ustuvor vazifasi etib belgilangan [1].

Pedagog-qizlar nafaqat fan asoslarini o‘rgatuvchi, balki jamiyatda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni transformatsiya qiluvchi, kelajak avlod dunyoqarashini

Taraqqiyot spektri

shakllantiruvchi bosh subyekt hisoblanadi. Shu bois, ularning oliy ta’lim muhitida kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb pedagogik muammodir.

An’anaviy ta’lim tizimida talaba-qizlar nazariy bilimlarni yuqori darajada o‘zlashtirsalar-da, ularni amaliy-didaktik jarayonda, ayniqsa, murakkab pedagogik vaziyatlarda va innovatsion ta’lim muhitida qo‘llashda ma’lum bir qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Mazkur ziddiyatni bartaraf etish uchun bo‘lajak pedagog-qizlarining kasbiy-didaktik kompetensiyasini tizimli rivojlantirish modeli va shart-sharoitlarini ilmiy asoslash talab etiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ilmiy manbalar va xorijiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, "kompetensiya" va "kasbiy-didaktik kompetensiya" tushunchalari pedagogika nazariyasida turlicha talqin qilinadi. B.A. Nazarova, R.H. Jo‘rayev va M.E. Inoyatova kabi respublikamiz yetakchi olimlari o‘z tadqiqotlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va mahoratini rivojlantirishning umumiy-pedagogik asoslarini yoritib berganlar [2,3,6]. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotchilardan G.I. Ergasheva o‘z ishlarida bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini raqamlashtirish sharoitida takomillashtirish masalalarini tahlil qilgan [8].

Xorijiy olimlardan J. Raven va L. Spencer o‘z ishlarida kompetensiyani faoliyat samaradorligini belgilovchi shaxsiy sifatlar majmui sifatida baholaydilar [4, 5]. Kompetensiyaviy yondashuvning oliy ta’lim transformatsiyasidagi o‘rni xalqaro miqyosda A. Schleicher tomonidan ham keng tadqiq etilgan [9]. Biroq ta’lim jarayonining ayol subyektlari, ya’ni bo‘lajak pedagog-qizlarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning aynan didaktik (dars berish, loyihalash va baholash) kompetensiyasini maqsadli rivojlantirish masalalari maxsus tadqiqot predmeti sifatida yetarlicha o‘rganilmagan.

Bizning tadqiqotimizda **"bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasi"** deganda – talaba-qizlarning pedagogik jarayonni mustaqil loyihalash, ta’lim mazmunini didaktik jihatdan qayta ishlash, innovatsion texnologiyalarni dars

Taraqqiyot spektri

tizimiga integratsiyalash va ta’lim oluvchilarning kognitiv ehtiyojlarini qondira olish qobiliyati hamda shaxsiy-kasbiy sifatlarining integral majmui tushuniladi.

Tadqiqotning maqsadi. Oliy ta’lim muhitida tizimli va faoliyatli yondashuvlar asosida bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda tarkibiy-mazmunli modelini ishlab chiqish va uning samaradorligini tajriba-sinovdan o‘tkazish.

Tadqiqotning vazifalari. Tadqiqotning maqsadidan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-pedagogik vazifalarni hal etish talab etiladi:

1. Bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasi tushunchasining mazmuni va o‘ziga xos etnopedagogik hamda ijtimoiy xususiyatlarini ilmiy jihatdan asoslash.
2. Oliy ta’lim muassasalari talaba-qizlarida didaktik loyihalash va innovatsion texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlar va didaktik ta’minotni aniqlash.
3. Tadqiqot davomida qo‘llanilgan didaktik modelning natijalarini pedagogik diagnostika qilish, olingan ko‘rsatkichlarni matematik-statistic metodlar yordamida tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli, faoliyatli va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot davomida pedagogik kuzatish, anketa so‘rovnomasi, ekspert baholash hamda pedagogik tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotda Qarshi davlat universiteti (pedagogika yo‘nalishlari) ta’lim olayotgan 120 nafar talaba-qiz ishtirok etdi. Ular Nazorat guruhi (NG – 60 nafar) va Tajriba guruhiga (TG – 60 nafar) ajratildi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik-tarkibiy modeli ishlab chiqildi.

Taraqqiyot spektri

Kasbiy-didaktik kompetensiyaning rivojlanish darajalari va mezonlari 1-jadval

Komponentlar	Past daraja (Reproduktiv)	O‘rta daraja (Produktiv)	Yuqori daraja (Kreativ)
Kognitiv-mazmunli	Didaktik bilimlar faqat xotira darajasida, mustaqil fikr yo‘q.	Bilimlar tizimli, ammo ularni amaliyotda qo‘llashda ikkilanish bor.	Nazariy bilimlar chuqur va fanlararo bog‘liqlikni ta’minlay oladi.
Texnologik-faoliyatli	Faqat tayyor andoza va konspektlar asosida dars o‘tadi.	Metodlarni qisman yangilay oladi, texnologik xaritalar tuzadi.	Didaktik jarayonni mustaqil loyihalaydi, mualliflik metodlarini qo‘llaydi.
Refleksiv-motivatsion	Kasbga nisbatan qiziqish past, o‘z xatolarini tahlil qila olmaydi.	Kasbiy mas’uliyat bor, ammo kamchiliklar ustida tizimli ishlamaydi.	Kasbiy refleksiya kuchli, doimiy o‘z-o‘zini rivojlantirishga intiladi.

Tajriba guruhida (TG) dars jarayonlari biz tomonimizdan ishlab chiqilgan maxsus didaktik model (muammoli vaziyatlar, keys-stadi, rolli o‘yinlar va refleksiv treninglar) asosida tashkil etildi. Nazorat guruhida (NG) esa an’anaviy ta’lim davom ettirildi. Tajriba-sinov boshlanishidan oldin va undan keyin olingan ko‘rsatkichlar qiyosiy tahlil qilinganda, quyidagi natijalar qayd etildi.

Tajriba va nazorat guruhlarining tajribadan keyingi dinamikasi (foizda) 2-jadval

Guruhlar	Ishtirokchilar soni	Past daraja (%)	O‘rta daraja (%)	Yuqori daraja (%)
Nazorat guruhi (NG)	60	35.0%	50.0%	15.0%
Tajriba guruhi (TG)	60	10.0%	55.0%	35.0%

Taraqqiyot spektri

Ushbu jadval ma’lumotlari shuni ko‘rsatadiki, tajriba guruhida yuqori darajali ko‘rsatkich 15.0% dan 35.0% gacha oshgan, past daraja esa 10.0% gacha kamaygan.

Olingan natijalarning ishonchliligi va tasodifiy emasligini isbotlash uchun Spirmen rangli korrelatsiya koeffitsiyenti (r_s) formulasidan foydalanildi [7]:

$$r_s = 1 - \frac{6 \cdot d^2}{n(n^2 - 1)} \quad (1)$$

bunda: d – nazorat va tajriba guruhlari o‘rtasidagi ranglar farqi; n– talabalar guruhi klasterlari soni (n=5).

Nazorat va tajriba guruhlari ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi Spirmen ranglar korrelatsiyasini hisoblash 3-jadval

Talabalar guruhlari (Reyting bo‘yicha fraksiyalar)	**Nazorat guruhi rangi (R1)**	**Tajriba guruhi rangi (R2)**	**Ranglar farqi (d=R1 −R2)**	**Kvadratlar farqi (d2)**
1-klaster (Yuqori salohiyatlilar)	1	2	-1	1
2-klaster (Innovatsion faollar)	3	1	2	4
3-klaster (Metodik barqarorlar)	2	4	-2	4
4-klaster (Reproduktiv faollar)	5	3	2	4
5-klaster (Adaptatsion guruh)	4	5	-1	1
Jami	-	-	-	**d^2 = 14**

Hisoblashlar natijasida Spirmen koeffitsiyenti rs = 0.78 ga teng bo‘ldi. Bu ko‘rsatkich bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirish uchun biz

Taraqqiyot spektri

taklif etgan metodlar va natijalar o‘rtasida kuchli va ijobiy bog‘liqlik mavjudligini (statistik jihatdan ahamiyatliligini, $p < 0.01) tasdiqlaydi.

Bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini shakllantirishda ularning psixologik va gender xususiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, talaba-qizlarda empatiya (hamdardlik), kommunikativlik va tashkiliy moslashuvchanlik darajasi yuqori bo‘ladi. Bu xususiyatlar didaktik jarayonda:

– o‘quvchilar bilan individual ishlash;

– sinfda ijobiy psixologik muhitni yaratish;

– innovatsion ta’lim texnologiyalarini mehr va sabr bilan tatbiq etishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, bo‘lajak pedagog-qizlarda kasbiy faoliyat bilan oilaviy vazifalarni uyg‘unlashtirish ko‘nikmasini (taym-menedjment) shakllantirish ham ularning didaktik barqarorligini ta’minlaydi [10].

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirish faqatgina ularga nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmaydi. Qizlarning ijtimoiy-psixologik tabiati, ularning sezuvchanligi, mas’uliyat hissi va kommunikativ qobiliyatlari didaktik vositalarni tanlashda muhim determinant hisoblanadi.

Oliy ta’lim muhitida bo‘lajak ayol pedagoglarning didaktik tayyorgarligini samarali tashkil etish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar majmuini amaliyotga joriy etish zarur:

1. Oliy ta’lim kurslari mazmuniga maxsus interaktiv "Mualliflik didaktikasi" modullarini kiritish.

2. Talaba-qizlarni kichik guruhlarda ishlash va muammoli pedagogik vaziyatlarni yechish orqali refleksiv ko‘nikmalarini faollashtirish.

3. Bo‘lajak onalik va kasbiy mas’uliyat tushunchalarini didaktik topshiriqlar mazmuni bilan uzviy bog‘lash.

Mazkur shartlar bajarilganda, talaba-qizlarning ta’lim berishga bo‘lgan kreativ yondashuvi va metodik mustaqilligi sezarli darajada yuqori bo‘lishi aniqlandi.

Taraqqiyot spektri

Xulosa va tavsiyalar. Olib borilgan nazariy va empirik tadqiqotlar asosida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi:

1. Bo‘lajak pedagog-qizlarning kasbiy-didaktik kompetensiyasini rivojlantirish – oliy pedagogik ta’lim sifatini oshirishning bosh omillaridir.

2. Ishlab chiqilgan uch komponentli (kognitiv, texnologik va refleksiv) model talaba-qizlarning kasbiy darajasini baholash va maqsadli rivojlantirish imkonini beradi.

3. Matematik-statistik tahlil natijalari (r_s=0.78) biz taklif etgan tizimli didaktik yondashuvning yuqori samaradorlikka ega ekanligini matematik jihatdan isbotladi.

Amaliy tavsiyalar:

– Oliy ta’lim muassasalari pedagogika va metodika kafedralari qoshida bo‘lajak pedagog-qizlar uchun «Mahoratli didakt va tarbiyachi» nomli doimiy ilmiy-amaliy treninglar tashkil etish;

– Pedagogik amaliyot jarayonida talaba-qizlarga faqat an’anaviy konspekt yozishni emas, balki darsning mualliflik didaktik loyihalarini yaratish topshiriqlarini yuklash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi.–Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.

2. Jo‘rayev R.H. Pedagogik tizimlarni modellashtirish va didaktik ta’minot. – Toshkent: Fan, 2018. – 210 b.

3. Nazarova B.A. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish muammolari // Pedagogika mahorati. – Buxoro, 2022. – № 3. – B. 45-51.

4. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. – London: Lewis Publishers, 2014. – 250 p.

5. Spencer L.M., Spencer S.M. Competence at Work: Models for Superior Performance. – New York: John Wiley & Sons, 2016. – 384 p.

6. Inoyatova M.E. Oliy ta’limda didaktik jarayonlarni loyihalash metodikasi. Dokt. diss. avtoref. – Toshkent, 2020. – 48 b.

Taraqqiyot spektri

7. Spirmen Ch. Koeffitsiyent korrelyatsii i yego primeneniye v pedagogicheskix izmereniyax / Progressivniye metodi statistiki.– M.: Prosvesheniye, 2015. – S. 112-125.

8. Ergasheva G.I. Bo‘lajak o‘qituvchilarning metodik kompetentligini raqamli ta’lim muhitida rivojlantirish // Uzluksiz ta’lim. – Toshkent, 2023. – № 2. – B. 14-20.
Havo`lasi / URL: http://uzluksiztalim.uz/2023-2-ergasheva

9. Schleicher A. First Class: How to build a 21st-century school system. – Paris: OECD Publishing, 2022. – 280 p.
Havo`lasi / DOI: https://doi.org/10.1787/9789264300002-en

10. Umarova F.A. Talaba-qizlarning ijtimoiy-pedagogik faolligi va kasbiy taym-menejmentini shakllantirish texnologiyalari // Zamonaviy ta’lim. – Toshkent, 2024. – № 5. – B. 33-39. Havolasi / URL: http://uzmodernedu.uz/2024-5-umarova

Taraqqiyot spektri